

УДК 165:731.2:81(092)

Б. К. Матюшкокандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

**ЕМПІРІОКРИТИЦИЗМ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ОСНОВА
МОВОЗНАВСТВА ВОЛОДИМИРА ЛЕСЕВИЧА**

Провідний представник позитивізму в Україні другої половини XIX – початку XX ст. Володимир Вікторович Лесевич (1837–1905) найбільш відомий саме як філософ, котрий розробляв проблеми епістемології, філософії науки, соціології. Час від часу його ідейна спадщина стає предметом дослідження у зв'язку з іншими питаннями: релігієзнавством (особливо осмислення ним буддизму), фольклористикою, а також мовознавством. Це свідчить про те, що з кожним разом науковці розкривають нову грань його творчості.

Ураховуючи впливовість і популярність, яку мав мислитель свого часу, варто поставити питання про те, наскільки його праці, присвячені конкретним питанням різноманітних гуманітарних наук, зокрема мовознавства, співвідносяться з тими, які по праву можна вважати фундаментальними, як-от: «Спроба критичного дослідження основ позитивної філософії», «Листи про наукову філософію», «Що таке наукова філософія?»

Спроба вирішення вищезазваної проблеми безпосередньо пов'язана з третім, зокрема емпіріокритичним, періодом еволюції філософських поглядів В.В. Лесевича (1895–1905), якому передували позитивізм Огюста Конта й Еміля Літтра, а також інших представників першої хвилі цієї течії та його неокантіанська ревізія. Тому варто залучити ті тексти мислителя, які містять основні положення Ріхарда Авенаріуса й інших позитивістів другої хвилі, що стосуються філософського осмислення мови та зразків опрацювання конкретних філологічних питань. До них належать уже згадувана книга «Що таке наукова філософія?» [1], видана 1891 року на основі однойменного циклу статей у журналі «Русская мысль»; стаття «Філософська спадщина XIX століття» (1896) [2], присвячена популяризації ідей Авенаріуса та його учнів, передусім Йозефа Петцольдта й Фрідріха Карстан'єна; стаття «Фольклор та його вивчення» (1899) [3]; провідний лінгвофілософський твір В.В. Лесевича – стаття «Всесвітня мова і народні мови» [4; 5], що вийшла наприкінці 1901 року в журналі «Русская мысль», після чого не перевидавалася, а також стаття «Емпіріокритицизм та імпресіонізм» (1905) [6]. Незважаючи на достатній наявний матеріал, мовознавча й лінгвофілософська грані спадщини українського мислителя сьогодні залишаються невивражено мало вивченими. Із наявних наукових розвідок у цій царині можна відзначити монографію світлої пам'яті російського вченого Бориса Миколайовича Путілова «Фольклор і народна культура» [7], у якій серед іншого надзвичайно лаконічно охарактеризована роль В.В. Лесевича у фольклористичних студіях на теренах колишньої Російської імперії, а також статті народженого в Україні дослідника російської філософії О.Б. Рибаса, присвячені філософії мови в російському позитивізмі, в колі якого працював В.В. Лесевич [8]¹. Останній із названих учених ґрунтовно проаналізував саме мовно-філософський аспект праці «Всесвітня мова і народні мови» причому на основі ідей переважно раннього Авенаріуса, за твором «Філософія як мислення про світ за принципом найменшої витрати сил». Водночас з огляду на вищевикладене є підстави розглянути й інші праці В.В. Лесевича, в яких має місце відповідна проблема, до того ж більшість із них мають у своїй основі головний твір засновника емпіріокритицизму – «Критику чистого досвіду».

Мета статті – реконструкція та презентація комплексу емпіріокритичних ідей В.В. Лесевича, які, по-перше, визначають сутнісні обставини осмислення ним мови, по-друге, являють собою приклади свого застосування як теоретико-методологічні засади вивчення конкретних мовних явищ.

З'ясовуючи причини популярності вчення Авенаріуса в колі позитивістів Російської імперії другої половини XIX – початку XX ст., О.Б. Рибас відзначає, що запропонований засновником емпіріокритицизму принцип найменшої витрати сил «є прямим наслідком доцільності мислення. Очевидно, що коли та чи інша мета може бути досягнутою (тут і далі курсив в оригіналі – Б. М.) *по-різному*, кількома способами, то найбільш оптимальний спосіб її досягнення, який дає змогу максимально заощадити сили того, хто пізнає, і повинен розглядатися як найбільш доцільний» [8, с. 58]. Оскільки цей принцип є основою теоретичного мислення, звідси випливає, що «головним знаряддям економії сил у процесі пізнання є мова, причому мова розвивається разом із розвитком мислення» [8, с. 59], тому, за словами дослідника, російські позитивісти, до яких зарахований і В.В. Лесевич, «поставили перед собою завдання знайти «шлях до буття» й побудувати моністичну систему філософії. Доступ до буття вони вбачали в мові» [8, с. 62].

Ще на зорі емпіріокритичного періоду еволюції своїх філософських поглядів В.В. Лесевич пише: «Розглядаючи ... роль мови як знаряддя, яке відбуває надзвичайно корисну службу охорони сил від марних витрат, Авенаріус доходить висновку, що теоретичне мислення або апперцепція завжди постає з розрахунку на економізування своїх засобів і в усіх своїх діях керується цим розрахунком... Наприклад, загальне поняття «тварина» передбачає не лише весь охоплений ним зміст, але ще й пригадування про всіх тварин, схожих на тих, які підводяться під наше поняття або припущення про таких, які могли б бути включені в цей зміст» [1, с. 190].

Згодом, ознайомлюючи своїх читачів із «Критикою чистого досвіду» Авенаріуса, В.В. Лесевич відзначає, що мовна проблема посідає в ній одне з чільних місць: «Вихідний пункт емпіріокритицизму полягає у взаємній залежності *трьох елементів*: 1) обстановки, 2) індивіда, 3) висловлювань індивіда» [2, с. 289]. Тут же ставиться питання про вербальні й невербальні мовні засоби, зрештою, одночасно наявність висловленого та невисловленого: «Значення висловлювання якого-небудь індивіда природно приймається тією мірою, якою це значення висловлюється індивідом, бо не потрібно залишати поза увагою те, що не все, мислиме як зміст висловлювання, має бути й дійсно висловлене» [2, с. 290]. Український мислитель розглядає також фізіологічні підстави виникнення та функціонування мови, наводячи зауваження про некоректність положень вульгарного матеріалізму. Так, «подразнення, які діють на наші очі, вуха тощо, чиняться обстановкою, що нас оточує, світлові промені, звукові хвилі тощо є причинами нескінченно різноманітних процесів у головному мозку. З такими процесами пов'язуються всі наші сприйняття, уявлення, чуття й думки. Цей зв'язок не потрібно, однак, розуміти так, що фізіологічні процеси в причинному сенсі виробляють наші думки й таке інше подібно до того, як печінка виробляє жовч, а лише так, що за допомогою

¹ Джерелом статті є праця О. Рибаса «Ріхард Авенаріус та проблема мови у російському позитивізмі (В.В. Лесевич, С.О. Суворов)», надрукована в журналі «Вече». Її фрагменти, присвячені В.В. Лесевичу [с. 57–67], передують докладний розгляд ідей Авенаріуса та контексту їх асиміляції філософами Російської імперії. Цей матеріал продубльований в іншій статті, де відповідний вступ значно скорочений: Рибас А.Б. Проблеми філософії мови в руском позитивізмі початку XX століття // Філософские науки. – 2010. – № 10. – С. 96–109, особливо С. 96–100.

досвіду та виховання засвоєне мозковими процесами ми позначаємо *найменуванням*, до кожного процесу ми приурочуємо відоме висловлювання й поєднуємо обидві величини (мається на увазі процес, з одного боку, та висловлювання – з іншого – Б. М.) так, що за найменшою зміною величини настає й зміна у висловлюванні» [2, с. 292].

На цій основі В.В. Лесевич дає визначення фольклору, про яке Б.М. Пугілов пише, що мислитель на цю тему «висловився найраніше та найповніше» [7, с. 4] у російській літературі: «Фольклор – це широка й складна маса різноманітних висловлювань народу про своє внутрішнє й зовнішнє життя в усіх його розгалуженнях. Сюди належать байки, казки, легенди, оповіді, пісні, загадки, дитячі ігри та приказки, знахарство, ворожба, весільні й інші обряди, метеорологічні та інші прикмети, прислів'я, розповіді про Місяць, зорі, затемнення, комети й усілякого роду забобони: розрізнення легких і важких днів, оповіді про відьом, упірив, вовкулак, вів тощо – словом, усе, що народ успадкував від батьків і дідів шляхом усного передання, за що він тримається й що передає наступному поколінню...» [3, с. 343].

Розглядаючи у спеціалізованій мовознавчій праці причини невдач спроб запровадити певну мову як всесвітню, спільну для всіх народів – одну з західноєвропейських або шпугіни, наприклад, волашок, В.В. Лесевич звертає увагу на те, що поряд із основними європейськими й азійськими мовами існують їх суміші, наприклад, «*lingua franca*», «*pigeon-english*», «малайсько-португальська» говірка тощо, які «своїм існуванням завдячують не політиці, не культурі, а головним чином торгівлі або, точніше, гешефтові» [4, с. 3]. Їх переконливий успіх у відповідних середовищах свідчить про одне: «Життя будь-якої мови здійснюється цілком самобутньо й регулюється не сваволею, забаганками найбільш замріяного об'єднувача та регулювальника, а притаманними «*еволюції*» мови законами, мудрувати над якими нікому не дано» [4, с. 3–4].

Ураховуючи неспроможність наявних мовознавчих учень і теорій адекватно пояснити різноманітність мов і постійні невдачі у спробах запровадження всесвітньої мови, В.В. Лесевич ставить завдання оновлення науки про мови. Її теоретико-методологічною основою є емпіріокритицизм, який протиставляється чинним теоріям як «*метафізичним*» у негативному, позитивістському сенсі слова, із цієї причини неадекватним: «Установивши досвід як основу методу, доведеться користуватися ним, ідучи поруч із розвитком загального вчення про метод, і під впливом його вимог підняти значення емпірії введенням до неї критичного початку і йти далі вже в душі емпіріокритицизму, який і надає можливість завершення будівлі нової науки» [4, с. 20]. Оновлене на таких засадах мовознавство має виходити з того, що «вплив метафізичного та – більш раннього – анімістичного світогляду на хід розвитку знання був величезним: він засмітив його на багато століть незліченими домислами. Остаточне очищення всієї царини пізнання від цих домішок і являє собою основне завдання нової науки. Тільки вільний від будь-яких домислів досвід – *чистий досвід* – і може звести уявні «загадки» минулих століть на *проблеми* і потім дати вирішення цих проблем» [4, с. 20].

Причиною такого «засмічення» є те, що «будь-яке мислення виходить із досвіду, але досвід первісних його стадій є ще позбавленим зв'язності й повноти, тож сама собою виникає необхідність у домислах, які створюють фіктивний зв'язок і повноту первісного світогляду. Із цих домислів ототожнення предмета з його назвою посідає становище, видатне як за своїм значенням, так і за своєю стійкістю» [4, с. 20]. Корені ж цього ототожнення містяться в тому, що для назви кожного предмета або явища обирається ознака, яка не завжди є суттєвою в логічному сенсі слова: «... варто звернути увагу на неможливість для індивіда охопити одним словом усю сукупність елементів, які входять до уявлення про будь-який предмет. Доводиться мимоволі робити вибір і остаточно зупинитися на якій-небудь одній ознаці, яка й стане основою для назви предмета, для слова, походження якого через деякий час забувається і сам відбиток цього походження стирається, так що назва познача-

ється одним лише знаком предмета, його словесним позначенням – і не більше» [4, с. 21]. У зв'язку з цим наводиться приклад із фольклору: «Що вважалось правильним стосовно назв предметів, визнавалося правильним і щодо особистостей, інших індивідів, таких самих, як і предмети, складових навколишнього середовища... У всесвітньому казковому фольклорі існує цикл казок, які оповідають про перемогу над демонами, злими духами й усякою взагалі ворожою до людини сили шляхом промовляння імені цієї сили» [4, с. 21].

Оскільки носієм мови є передусім окрема людина, «вивчення мови не може йти окремо від вивчення індивіда, який нею користується; тому «*еволюція мови*» повинна розглядатися нами не інакше, як у зв'язку з еволюцією самого індивіда» [5, с. 1]. Розвиваючи цю думку, В.В. Лесевич уточнює сказане ним раніше про основні положення емпіріокритицизму: «Будь-якому станові індивіда завжди відповідає відомий стан мови, а «*еволюція мови*» повинна мати певну відповідність ряду паралельних змін станів індивіда... Еволюція має місце тоді, коли в наявності є чергування двох різних за своїм характером станів: стану коливання й стану стійкості... Стан коливання – це стан нерішучості, сумніву, придивляння... Він долається усуненням нерішучості, з'ясуванням сумніву, завершенням ознайомлення з невідомим фактом тощо... Намічене тут чергування обов'язково позначиться й на варіюванні висловлювань індивіда, які відповідають кожному із цих станів, а також, звісно, і на варіюванні форм цих висловлювань, тобто варіюванні мови» [5, с. 1–2]. Стійкий стан, у свою чергу, жодним чином не тотожний нерухомому: він «виникає слідом за усуненням цього коливання та передєе настанню нового. У цьому сенсі стійким станом треба вважати той, що розділяє два коливання, які йдуть одне за одним» [5, с. 2].

Розглянувши в прикладному, в цьому разі мовознавчому, аспекті такі провідні категорії емпіріокритицизму, як індивід і висловлювання, В.В. Лесевич переходить до аналізу особливостей останньої з них – середовища та пов'язаних із ним різноманітних умов. «Веручи до уваги, – пише він, – що будь-яке коливання виникає через входження нової умови до сукупності тих, якими визначається будь-який стійкий стан, ми називаємо цю умову *додатковою*, в її поєднанні з *попередніми* умовами вбачаємо всі здійснювані зміни цього еволюційного ряду» [5, с. 2]. Прикладом такої взаємодії є відоме явище, досить добре вивчене в історичному та порівняльному мовознавстві: «Входження латинської мови в ролі спільної додаткової умови в мови широкої групи народностей, які населяли ту територію, на просторах якої говорять тепер романськими мовами. Облесті мов: французької, провансальської, італійської, іспанської, португальської, ретророманської та румунської, з їх поділом на області великої кількості діалектів цих мов перебувають у дуже близькій відповідності до областей мов і діалектів долатинського періоду, чим красномовно свідчать про важливе значення попередніх умов усього цього ряду завершальних станів. Ми спостерігаємо в цій групі дуже цікаву та повчальну близьку спорідненість провансальської й каталонської мов, з порівняно не так близькою – з французькою, з одного боку, та іспанською – з іншого» [5, с. 4].

Ураховуючи особливості існування й розвитку різноманітних мов, В.В. Лесевич наголошує, що усна мова завжди має перевагу над письмовою, що є похідною від неї: «Де тільки не виявлялося прагнення до об'єднання мов, чи йшлося про переважання або панування, всюди це прагнення розбивалося об нездоланну перешкоду мінливості живої усної мови. Якщо воно й могло здійснитися, то це мало місце виключно лише в царині мови письмової, тобто мови відомим чином умовної, але й тут воно могло зберегтися тільки доти, доки ця мова не розривала свого зв'язку з плінністю й мінливістю усної мови. Тільки-но цей зв'язок припинявся, письмова мова ставала непридатною для життя, мертвою» [5, с. 26]. Більше того, «будь-яка абетка, якою б досконалою вона не була б, не в змоззі відтворити ту безперервність і злитність, які притаманні живому мовленню. Із цієї причини співвідношення живого мовлення й письма можна прирівняти до співвідношення лінії та числа.

За найбільшої досконалості письмових знаків окремо взятий знак ніколи не являє собою тільки один певний звук, а завжди цілий ряд їх, артикульованих різним чином... І далі варто взяти до уваги, що оскільки передача звуків знаками виробилася історично, а тому і є недосконалою та приблизною, й оскільки кількісна відмінність звуків і наголос позначаються вкрай незадовільно, а іноді й зовсім не мають позначення, то письмова мова й виявляється завжди в найвищому ступені блідим відбитком мови усної. Ті звукові відмінності, які скрізь відповідають однаковим накресленням, можуть бути точно відтворюваними лише тими, кому ці відмінності були попередньо відомі з безпосереднього досвіду; будь-кому іншому, хто не володіє таким безпосереднім досвідом, вони мають лишитися назавжди недоступними» [5, с. 30]. Тому «завдяки всім цим умовам, письмова мова завжди залишається позаду усної й ніколи не набуває значення її правильного виражника. Відкриття законів мови із цієї причини можливе тільки за умови вивчення усного мовлення, літературна мова в цьому напрямі не може надати жодної послуги або ж веде до збівчаних і, загалом кажучи, негативних результатів» [5, с. 30–31].

У таких умовах особливого значення для освіти зокрема та просвітницької роботи загалом набувають не офіційні або «книжні» мови, а ті, якими спілкуються найширші маси населення певної країни, – народні мови: «Якщо народна мова є тією лінією найменшого опору, за якою народ отримує загальнолюдську просвіту, то вона є такою ж найкоротшою лінією для інтелігенції, коли вона прагне вивчити близько й безпосередньо те середовище, в яке їй доводиться йти зі своєю проповіддю. Лише за умови знання народної мови, народної моралі й звичаїв, усіх народних передань і вірувань, усього того, що звичай охоплюється загальноєвропейським терміном – «фольклор», лише за цієї умови стає можливим для народної інтелігенції втілити в народній мові загальнолюдський зміст» [5, с. 38].

У контексті критики ототожнення емпіриокритицизму як філософського явища з імпресіонізмом як мистецьким, висловленого Алоїзом Рілем – одним із близьких до позитивізму німецьких неокантіанців, чий погляд він свого часу найбільше популяризував, В.В. Лесевич описує виділені Авенаріусом типи висловлювань, які виражають відношення людини до сприймання різноманітних відмінностей, особливо розрізнення старого й нового: гетероти й тавтої. Перша з них фіксує нове як наявність певних змін порівняно зі звичним: «Залишаючи вітчизну, індивід, живучи в чужому краю, звичайно висловлюється: «Тут усе не так, як у нас»; через деякий більш чи менш значний час він говорить: «У нас не все не так, як тут». Або ще: на перших уроках іноземної мови доводиться чути зауваження про те, до чого ж відрізняється вимова слів у цій мові від вимови слів у рідній мові тощо» [6, с. 385]. Друга – протилежна за характером, являє собою «висловлювання, яке пред'являється в тому разі, коли нові умови виявляються недостатніми для встановлення гетероти... Прикладом такого стану індивіда може слугувати будь-яке поєднання умов, яке хоча й веде до питання: «Чи змінилося це й те?», врешті-решт, розв'язується відповіддю: «Ні, все лишилося по-старому» [6, с. 385]. Це вчоргове свідчить про те, що український мислитель не обмежився конкретними питаннями мовознавства, а зробив спробу філософського осмислення як феномена мови, так і мовної реальності, мовної картини світу.

Отже, навіть такий стислий аналіз частини мовознавчого доробку В.В. Лесевича свідчить про те, що мислителю вдалося успішно застосувати методологію та епістемологію емпіриокритицизму у вивченні конкретних мовних явищ, насамперед історії мови та усної народної творчості. Більш докладне вивчення мовознавства, а особливо фольклористики В.В. Лесевича замість цього погляду й визначає перспективи подальших досліджень із цієї теми.

Література

1. Лесевич В.В. Что такое научная философия? / В.В. Лесевич // Лесевич В.В. Собрание сочинений / В.В. Лесевич. – М. : Книгоиздательство писателей, 1915. – Т. 2 : Статьи по философии. – 1915. – С. 1–276.

2. Лесевич В.В. Философское наследие XIX века / В.В. Лесевич // Лесевич В.В. Собрание сочинений / В.В. Лесевич. – М. : Книгоиздательство писателей, 1915. – Т. 2 : Статьи по философии. – 1915. – С. 277–319.

3. Лесевич В.В. Фольклор и его изучение / В.В. Лесевич // Памяти В.Г. Белинского. – СПб. : б.и., 1899. – С. 343–349.

4. Лесевич В.В. Всемирный язык и народные языки [Начало] / В.В. Лесевич // Русская мысль. – 1990. – Кн. XI. – С. 1–26.

5. Лесевич В.В. Всемирный язык и народные языки [Окончание] / В.В. Лесевич // Русская мысль. – 1990. – Кн. XII. – С. 1–38.

6. Лесевич В.В. Эмпирокритицизм и импрессионизм / В.В. Лесевич // Лесевич В.В. Собрание сочинений / В.В. Лесевич. – М. : Книгоиздательство писателей, 1915. – Т. 2 : Статьи по философии. – 1915. – С. 382–414.

7. Путилов Б.Н. Фольклор и народная культура / Б.Н. Путилов. – М. : Наука, 1994. – 239 с.

8. Рыбас А.Б. Рихард Авенариус и проблема языка в русском позитивизме (В.В. Лесевич, С.А. Суворов) / А.Б. Рыбас // Вече. Журнал русской философии и культуры / глав. ред. А.Ф. Замалеев. – 2010. – Вып. 21. – С. 57–71.

Анотація

Матюшко Б. К. Емпіріокритицизм як філософська основа мовознавства Володимира Лесевича. – Стаття.

У статті розглядається застосування ідей засновника емпіріокритицизму Рихарда Авенариуса основним представником філософії позитивізму в Україні другої половини XIX – початку XX ст. Володимиром Вікторовичем Лесевичем (1837–1905) у власних дослідженнях мови. Підставою мовознавчих пошуків В.В. Лесевича є вчення про взаємодію індивіда, навколишнього середовища та висловлювань індивіда. Український мислитель наголошує на необхідності вивчення еволюції мови у зв'язку з еволюцією світогляду, а також пояснює невдалі спроби запровадження єдиної всевітньої мови через неадекватні («метафізичні») теоретичні підходи до вивчення мови загалом. На основі категорій «індивід», «середовище», «висловлювання», а також дослідження станів коливань і стійкості мови як описуваної ними системи В.В. Лесевич робить висновки про перевагу усної мови над письмовою, неспроможність письмової мови точно передати зміст усної й необхідність більш широкого використання народних мов у різноманітних галузях життя, насамперед в освіті.

Ключові слова: емпіріокритицизм, мова, індивід, середовище, висловлювання, еволюція, фольклор, усна, письмова, народна мова.

Аннотация

Матюшко Б. К. Эмпирокритицизм как философское основание языкознания Владимира Лесевича. – Статья.

В статье рассматривается применение идей основателя эмпирокритицизма Рихарда Авенариуса основным представителем философии позитивизма в Украине второй половины XIX – начала XX вв. Владимиром Викторовичем Лесевичем (1837–1905) в его исследованиях языка. Основанием языковедческих поисков В.В. Лесевича является учение о взаимодействии индивида, окружающей среды и высказываний индивида. Украинский мыслитель акцентирует на необходимости изучения эволюции языка в связи с эволюцией мировоззрения, а также объясняет неудачные попытки введения единого всемирного языка применением неадекватных («метафизических») теоретических подходов к изучению языка вообще. На основании категорий «индивид», «среда», «высказывание», а также исследования состояния колебаний и устойчивости языка как описываемой ими системы В.В. Лесевич делает выводы о преимуществе устного языка над письменным, неспособности письменного языка точно передать содержание устного и необходимости более широкого использования народных языков во всех отраслях жизни, прежде всего в образовании.

Ключевые слова: эмпирокритицизм, язык, индивид, среда, высказывание, эволюция, фольклор, устный, письменный, народный язык.

Summary

Matiushko B. K. Empirio-kriticism as philosophical base of Volodymyr Lesevych's linguistics. – Article.

This article elucidates the Richard Avenarius's – the founder of Empirio-kriticism ideas use in main representative of positivistic Philosophy in Ukraine in second half of XIX – beginning of XX century – Volodymyr Victorovych Lesevych's linguistic studies. The base of Lesevych's linguistic researches is a doctrine about intersection between individual, neighbouring environment and individual's expressions. The Ukrainian Thinker accents necessity of study the evolution of language in relation with evolution of word outlook, and explains the unsuccessful attempts to one universal language in-

troduce. Cause of this are the non-adequate («metaphysical») theoretical approaches in linguistic studies in general. Concerning the categories of individual, environment, expression use in researches the fluctuations and stable condition of language as system, described by this categories, Lesevych draws conclusions about the verbal language preference on concerning written, impossibility for the written language translation the content of verbal language and more wide use necessity for people's languages in various kinds of life, in first, in education.

Key words: Empirio-kriticism, language, individual, environment, expression, evolution, Folklore, verbal, written and people's language.